

Romanchenko Y. O.
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associate professor of Department of accounting and auditing,
Poltava State Agricultural Academy, Poltava, Ukraine

Full abstract.

Financial monitoring as a tool for combating of income laundering.

The article is dedicated to the economic essence of legalization (laundering) of income from crime and financial monitoring as a tool for combating of money laundering. The author analyzes the degree of corruption in the country as a reason for legalization (laundering) of income from crime. Is the article the necessity of division of money laundering into three stages: initial, distribution, integration. The research deals the financial transactions subject to financial monitoring. The author established that signs of financial transactions for compulsory financial monitoring. Here also analysed the dynamics informing about financial transactions with signs of criminal activity.

Keywords: laundering, legalization of incomes from crime, financial monitoring, financial transactions, State Financial Monitoring Service of Ukraine.

Романченко Ю. О.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри організації обліку та аудиту,
Полтавська державна аграрна академія,
м. Полтава, Україна.

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАПОБІГАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ

УДК 346.9

Анотація. Визначено економічну сутність легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансового моніторингу як інструменту протидії

легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Висвітлено склад фінансових операцій, які підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу. Проаналізовано динаміку інформування щодо фінансових операцій з ознаками злочинної діяльності.

Abstract. The article is dedicated to the economic essence of legalization (laundering) of income from crime and financial monitoring as a tool for combating of money laundering. The research deals the financial transactions subject to financial monitoring. Here also analysed the dynamics informing about financial transactions with signs of criminal activity.

Romanchenko Y. O. Financial monitoring as a tool for combating of income laundering.

Постановка проблеми. Питання контролю фінансових потоків, протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом (попередження податкових злочинів), - гостра проблема сучасного світу. В останні роки спостерігається швидкий розвиток методів відмивання грошей і фінансування тероризму у відповідь на прийняті державами контрзаходи. Загроза для фінансової системи з боку відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, залишається актуальною. Сьогодні вкрай необхідно виробити стратегію оперативної та ефективної протидії випадкам неналежного використання фінансової системи держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, тривалий час висвітлюється в працях вчених та практиків Державної аудиторської служби: І. Назаренко, О. Жабинець, О. Куришко та інших. Багато уваги вчені та практики приділяють дослідженню схем із легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, проблемам проведення внутрішнього фінансового моніторингу. Проблемним питанням для вітчизняної фінансової безпеки залишається значний обсяг

готівкового обороту, як, результат, приховування податків і платежів до бюджету тощо

Мета статті. Основними завданнями публікації є визначення сутності легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансового моніторингу як інструменту протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Доцільним є також висвітлення змісту фінансових операцій, які підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, аналіз динаміки інформування щодо фінансових операцій.

Виклад основного матеріалу. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом – це «будь-які дії, пов'язані із вчиненням фінансової операції чи правочину з активами, одержаними внаслідок вчинення злочину, а також вчиненням дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких активів чи володіння ними, прав на такі активи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуттям, володінням або використанням активів, одержаних внаслідок вчинення злочину» [4].

Однією з причин легалізації (відмивання) грошей та впливу капіталу з України є надзвичайно високий ступінь корупції. Жодна країна не наближається до ідеальної оцінки за даними Міжнародної антикорупційної організації «Transparency International». Україна посіла 131 місце серед 176 країн світу за індексом сприйняття корупції. Громадяни країн, що мають найвищий індекс сприйняття корупції, щодня стикаються з відчутним її впливом (табл. 1).

Результати дослідження підтверджують зв'язок між корупцією і нерівністю, які живлять один одного, створюючи порочне коло між корупцією, нерівним розподілом влади в суспільстві і нерівним розподілом багатства.

Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, може здійснюватися безпосередньо особами, які володіють такими коштами, або з використанням послуг так званих конвертаційних центрів - злочинних угруповань, напрямом діяльності яких є розробка схем відмивання коштів, а

також здійснення такої діяльності [6].

Таблиця 1

Динаміка індексу сприйняття корупції в світі, 2012 -2016 рр.

Місце в рейтингу	Країна	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
		Індекс сприйняття корупції, балів				
1	Данія	90	91	92	91	90
1	Нова Зеландія	90	91	91	88	90
4	Швеція	88	89	87	89	88
10	Німеччина	79	78	79	81	81
29	Польща	58	60	61	62	62
44	Грузія	52	49	52	52	57
75	Турція	49	50	45	42	41
123	Азербайджан	27	28	29	29	30
131	Росія	28	28	27	29	29
131	Україна	26	25	26	27	29
175	Південний Судан	x	14	15	15	11
176	Сомалі	8	8	8	8	10

Джерело: [1]

Основною метою легалізації злочинних доходів є перетворення готівкових коштів у безготівкову форму, надаючи їм вигляд отриманих із законних джерел. Оскільки саме готівкою відбуваються розрахунки за незаконні операції, споконвіку такими операціями були: торгівля зброєю, проституція, обіг наркотиків, корупція тощо. Як правило, для того, щоб надати операціям законного вигляду при легалізації доходів виплачуються податки згідно законодавства тієї країни в якій проходять вищезазначені операції. Завдяки податкам, що сплачуються із злочинних доходів, деякі країни, (наприклад, Швейцарія, Монако та Кіпр), надаючи свободу таким розрахункам, збільшували рівень розвитку своєї економіки в декілька разів [5].

Сучасні витончені методи відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, передбачають участь численних фінансових і нефінансових

організацій різних типів, а також використання великої кількості різноманітних інструментів.

Так, на початковому етапі відмивання грошей той, хто відмиває гроші впроваджує свої незаконні прибутки в фінансову систему. Це може бути зроблено таким чином: с початку великі суми готівки розбиваються на менш помітні дрібні частини, які потім переводяться безпосередньо на банківський рахунок або купуються партії цінних паперів (чеків, грошових доручень), за якими отримуються гроші і в подальшому вони відправляються на банківські рахунки, розташовані вже в іншому місці.

Наступний етап відмивання злочинних доходів – «розподільчий», починається після того, як гроші успішно впроваджені в фінансову систему. На цьому етапі той, хто відмиває гроші проводить ряд операцій по їх перетворенню і переміщенню, з метою дистанціюватися від джерела прибутку. Гроші можуть бути перетворені шляхом придбання або продажу різних активів (рухомого і нерухомого майна, цінних паперів, предметів розкоші тощо) або особа, яка їх відмиває, може просто переводити гроші з одного рахунку на інший в різних банках по всьому світу.

Після того, як нелегальні гроші успішно проходять перші два етапи, «відмивання», починається третій етап - «інтеграція» в ході якої відмиті гроші знову знаходять законний статус. Вони можуть інвестуватися в нерухомість, кошовності або комерційні підприємства.

Протидія легалізації злочинних доходів є важливою складовою частиною боротьби з організованою злочинністю, початок якої в Україні було покладено Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового зниження» № 1702-VII від 14.10.2014 р. [4].

Вищезазначений закон розкриває питання захисту прав та законних інтересів громадян, суспільства і держави, забезпечення національної безпеки шляхом визначення правового механізму протидії легалізації (відмиванню)

злочинних доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, а також формування загальнодержавної багатовимірної аналітичної бази даних для надання правоохоронним органам України та іноземних держав можливості виявляти, перевіряти і розслідувати злочини, пов'язані з відмиванням коштів та іншими незаконними фінансовими операціями.

Спеціально уповноваженим органом, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, є Державна служба фінансового моніторингу України.

Відповідно до чинного законодавства державний фінансовий моніторинг - сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами державного фінансового моніторингу і спрямовуються на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [4].

Механізм ведення Державною службою фінансового моніторингу обліку суб'єктів первинного фінансового моніторингу (їх відокремлених підрозділів), які відповідно до ст. 6 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», подали інформацію для взяття їх на облік, регулюється Порядком ведення Державною службою фінансового моніторингу обліку суб'єктів первинного фінансового моніторингу № 552 від 05.07.2015 р. [9].

Наказом Державної служби аудиту від 14.09.2016 р. № 82 затверджено Методичні рекомендації з питань інформування про виявлені Державною аудиторською службою та її міжрегіональними територіальними органами фінансові операції, які підлягають фінансовому моніторингу [7].

Найбільш активними в системі звітування, в розрізі суб'єктів первинного фінансового моніторингу України, є банки, які надсилають основну частину повідомлень про операції, що підлягають фінансовому моніторингу (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка отримання Державною службою фінансового моніторингу повідомлень про фінансові операції, 2014-2016 рр.

Квартал звітного року	2014 рік	2015 рік	2016 рік	Відхилення (+/-) 2016 р. до 2014 р, %
I квартал	237171	681055	1269104	в 5,4 р. б.
II квартал	271118	966271	1482894	в 6,3 р. б.
III квартал	341099	1226159	1714143	в 7,2 р. б.
IV квартал	446491	1516801	1917006	в 8,1 р. б.

Джерело: [10].

Слід відмітити, що протягом I кварталу 2016 р. кількість отриманих Державною службою фінансового моніторингу повідомлень про фінансові операції збільшилась в 5, 4 рази у порівнянні з аналогічним періодом 2014 р.. Відповідно, протягом IV кварталу 2016 р. кількість отриманих повідомлень про фінансові операції збільшилась в 8,1 рази у порівнянні з аналогічним періодом 2014 р.

Фінансова операція підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу у разі, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 150 тис. грн (для суб'єктів господарювання, які проводять лотареї або проводять та надають можливість доступу до азартних ігор у казино, будь-яких інших азартних ігор, у тому числі електронне (віртуальне) казино, - 30 тис. грн.) або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, банківських металах, інших активах, еквівалентну 150 тис. грн (для суб'єктів господарювання, які проводять азартні ігри тощо – 30 тис. грн) та має одну або більше таких ознак:

1) переказ грошових коштів на анонімний (номерний) рахунок за кордон і надходження грошових коштів з анонімного (номерного) рахунку з-за кордону,

а також переказ коштів на рахунок, відкритий у фінансовій установі в країні, що віднесена Кабінетом Міністрів України до переліку офшорних зон;

2) купівля-продаж чеків, дорожніх чеків або інших подібних платіжних засобів за готівку;

3) зарахування або переказ коштів, надання або отримання кредиту (позики), проведення інших фінансових операцій у разі, якщо хоча б одна із сторін - учасників фінансової операції є фізичною або юридичною особою, що має відповідну реєстрацію, місце проживання чи місцезнаходження в країні (на території), що не виконують чи неналежним чином виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, що здійснюють діяльність у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, або однією із сторін є особа, яка має рахунок у банку, зареєстрованому у вищезазначеній країні (території). Перелік таких країн (територій) визначається відповідно до порядку, встановленого Кабінетом Міністрів України, на основі висновків міжнародних, міжурядових організацій, діяльність яких спрямована на протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, і підлягає опублікуванню;

4) зарахування на рахунок коштів у готівковій формі з їх подальшим переказом того самого або наступного операційного дня іншій особі;

5) зарахування коштів на поточний рахунок юридичної або фізичної особи - підприємця чи списання коштів з поточного рахунка юридичної або фізичної особи - підприємця, період діяльності якої не перевищує трьох місяців з дня реєстрації, або зарахування коштів на поточний рахунок чи списання готівки з поточного рахунка юридичної або фізичної особи - підприємця у разі, якщо операції на зазначеному рахунку не здійснювалися з дня його відкриття;

6) переказ особою коштів за кордон за відсутності зовнішньоекономічного договору (контракту);

7) обмін банкнот, особливо іноземної валюти, на банкноти іншого номіналу;

8) проведення фінансових операцій з цінними паперами на пред'явника, не депонованими в депозитарних установах;

9) проведення фінансових операцій з векселями з бланковим індосаментом або індосаментом на пред'явника;

10) здійснення розрахунку за фінансовою операцією у готівковій формі;

11) проведення фінансових операцій за правочинами, форма розрахунків за якими не визначена;

12) одержання (сплата, переказ) страхового (перестрахового) платежу (страхового внеску, страхової премії);

13) проведення страхової виплати або страхового відшкодування;

14) виплата (передача) особі виграшу в лотерею, придбання фішок, жетонів, внесення в інший спосіб плати за право участі в азартній грі, виплата (передача) виграшу суб'єктом господарювання, який проводить азартні ігри;

15) здійснення розрахунків за зовнішньоекономічним контрактом, що не передбачає фактичного постачання на митну територію України товарів, робіт і послуг;

16) надання кредитних коштів особі, яка є членом небанківської кредитної установи, в один і той самий день декілька разів, за умови, що загальна сума фінансових операцій дорівнює чи перевищує суму, визначену частиною першою цієї статті;

17) фінансові операції осіб, щодо яких встановлено високий ризик.

Суб'єкти первинного фінансового моніторингу здійснюють:

- здійснюють фінансовий моніторинг та повідомляють Державну службу фінансового моніторингу про фінансові операції у разі якщо у суб'єкта первинного фінансового моніторингу виникають підстави вважати, що фінансова операція проводиться з метою легалізації (відмивання) доходів або фінансуванню тероризму;

- у разі підозри можуть застосовувати право щодо відмови у забезпеченні проведення фінансової операції;

- зупиняють проведення фінансової операції, якщо її учасником або

вигодоодержувачем за нею є особа, яку включено до переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції, і в той самий день повідомляють про це Державну службу фінансового моніторингу та правоохоронні органи;

- вживають інших заходів відповідно до чинного законодавства та своїх внутрішніх документів.

Важливим інструментом фінансового моніторингу в контексті боротьби з тіньовим сектором економіки є механізм дослідження підозрілих трансакцій та подальшого звітування про них. Науковцями [11] визначено вимогу, яка встановлює механізм дослідження підозрілих трансакцій: фінансові установи мають звертати особливу увагу на всі складні, незвично великі трансакції та всі незвичайні види трансакцій, які не мають явних економічних або очевидних правомірних цілей. Підґрунтя та цілі таких трансакцій мають бути досліджені якомога скоріше, встановлені дані – зафіксовані письмово та бути доступними, щоб допомогти компетентним органам влади та аудиторам.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку:

Фінансовий моніторинг дозволяє контролювати грошові потоки фізичних і юридичних осіб. Здійснюється з метою протидії легалізації доходів, що отримані злочинним шляхом та фінансуванню тероризму. Перешкодою в цьому процесі вважаємо не включення і компетенції органів фінансового моніторингу перевірки дотримання податкового законодавства та виявлення несплачених податків. Для мінімізації ризиків фінансових операцій в Україні дійсно обмежено готівкові розрахунки. Проте вважаємо доцільним посилити контроль операцій купівлі-продажу в мережі Internet (наприклад, торгівля в соціальних мережах особами, що не мають державної реєстрації підприємництва, здійснюючи тим самим незаконну діяльність та ухиляються від сплати податків). Для вирішення даної проблеми також необхідно на рівні держави контролювати джерела доходів громадян при придбанні ними квартир, автомобілів тощо. Адже відомо, що громадянин, який отримує 3000 доларів США на рік, з яких значна частка йде на покриття комунальних платежів, не

може дозволити собі маєтки та статусні нові авто.

Список використаних джерел:

1. Corruption Perceptions Index 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.transparency.org>
2. Возняковська К. А. Фінансовий моніторинг як інструмент протидії легалізації (відмивання) злочинних доходів / К. А. Возняковська // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». - 2012. - Вип. 1. - С. 79–90.
3. Жабинець О. Й. Особливості здійснення в Україні фінансового моніторингу легалізації отриманих злочинним шляхом доходів / О. Й. Жабинець // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.4. – С. 282 - 289.
4. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового зниження» № 1702-VII від 14.10.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
5. Колдовський М. В. Український феномен процесу відмивання доходів одержаних злочинним шляхом / М. В. Колдовський. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2023>
6. Колдовський М. В. Фінансовий моніторинг комерційного банку в сучасних умовах глобалізації I М. В. Колдовський II Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник тез доповідей IX Всеукраїнської науково- практичної конференції (9-10 листопада 2006 року). - Суми, 2006. - С. 179-180.
7. Методичні рекомендації з питань інформування про виявлені Державною аудиторською службою та її міжрегіональними територіальними органами фінансові операції, які підлягають фінансовому моніторингу, затверджені Наказом Державної служби аудиту від 14.09.2016 р. № 82 [Електронний ресурс] / Державна служба фінансового моніторингу України – Режим доступу: <http://www.sdfm.gov.ua>.

8. Назаренко І. Держаудитслужба на варті запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом / І. Назаренко // Фінансовий контроль. – 2017. - № 1 (132). – С. 8 – 12.

9. Порядок ведення Державною службою фінансового моніторингу обліку суб'єктів первинного фінансового моніторингу, затверджений постановою Кабінету міністрів України № 552 від 05.07.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/552-2015-%D0%BF#n91>

10. Статистичні дані щодо отриманих Держфінмоніторингом повідомлень про фінансові операції. [Електронний ресурс] / Державна служба фінансового моніторингу України – Режим доступу: <http://www.sdfm.gov.ua>

11. Юринець В. Особливості функціонування тіньової економіки в Україні / В. Юринець, С. Лондар // Економічний часопис. – 2015. – №11. – С. 42-45.